

Kirjoja

Mikko Joronen

Valtioalueen hallinnan äärellä: tutkimus Suomen aluepolitiikan rakentumisesta ja uusliberalisoitumisesta

Sami Moisio:

Valtio, alue, politiikka. Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään, Vastapaino, Tampere, 2012. (357 s.)

Tehtäköön heti selväksi, että Oulun Yliopiston poliittisen maantieteen professori Sami Moisio on kirjoittanut oivan teoksen Suomen aluepolitiikan rakentumisesta. Teos kuvaa kattavasti ja selväsanaisesti Suomen valtiotilan muodostumista neljän Moisio nimeämän pääajanjakson kautta keskittyen ennen kaikkea näiden taustalla oleviin tilallisen hallinnan muutoksiin. Teos asettuu kauniisti osaksi laajempaa, maantieteen oppialankin ylittävää, yhteiskuntatieteellistä keskustelua valtiollisten käytäntöjen globalisoitumisesta ja uusliberalisoitumisesta. Myös suomalaisen aluepolitiikan tuoreelle, aluekehittämisen pölyt karistavalle, tieteelliselle analyysille on ollut olemassa selvä tilaus, johon Moisio tyylipuhtaasti teoksellaan vastaa. Lyhyesti sanoen: juuri tällaisia kirjoja soisi Suomeksi kirjoitettavan enemmänkin.

Moisio johdattelee lukijansa aiheeseen kouttavain kääntein. Maininnanarvoinen seikka on tekijän lupaus tarkastella suomalaisen aluetieteen ja aluetieteilijöiden roolia aluepolitiikan hallinnan käytäntöjen muokkaajina ja siten tietyn aikakaudellisen rationaaliteetin keskeisinä toteuttajina. Näin Moisio kytkee kypsällä tavalla myös tutkijat ja tiedeyhteisön, ainakin siltä osin kuin on tarpeellista, osaksi aluepoliittista hallintaa – seikka joka tuntuu usein unohtuvan ”aluekehittämisen” ja ”objektiivisuuden” positiivisten sanaparsien taakse piiloutuvilta, taloudellisen ja byrokraattisen eliitin palvelukseen valjastetuilta tieteilijöiltä. Oman suhteensa aluepoliittisen hallinnan muotoutumiseen Moisio rakentaa teoksen teoreettis-metodologisten lähtökohtien kautta. Moisio perustaa tutkimuksen-

sa pääosin Michel Foucault’n hallinnan ja rationaaliteetin käsitteiden sekä niitä koskevien kommentaarien varaan ammentaen lisätukea valtiomuutoksen tilallisten käytäntöjen tutkimuksen traditiosta, varsinkin Bob Jessopin ja Neil Brennerin ajatuskulkuja tapaillen. Teoreettis-metodologinen asetelma on sinänsä tuore – tässä viitataan valtiomuutoksen kontekstissa tapahtuvan yhteisluennan lisäksi myös Foucault’n uudenaikaiseen esiinnousuun viimeaikaisissa keskusteluissa. Lähtökohtien eroavaisuuksia, yhtäläisyyksiä ja päällekkäisyyksiä olisi tosin suositavaa hieman laajemmin. Esimerkiksi ”diskursseista” ja ”käytännöistä” puhuminen alkaa olla vakiintuneiden tutkimusparadigmojen valossa jo hieman latteaa. Näiden käsitteiden osalta olisikin toivonut joko uudenlaista tai aikaisemmasta tutkimuksesta selkeämmin erottuvaa käsittelytapaa. Lisäksi teoksesta pistää paikkapaikoin esiin subjektin poliittisen toimijuuden ja subjektiviteetin tuottamisen välisen suhteen ambivalentti luenta. Moisio on taipuvainen lähestymään aluepoliittista väestön hallintaa vallitsevien diskursiivisten rationaaliteettien ja niiden historiallisen periodisoinnin kautta. Pidän valintaa onnistuneena, vaikka se jättääkin Moisio oman poliittisiin kamppailuihin viittaamisen lähinnä historiallisen muutoksen mahdollistavaksi kuriositeetiksi. Varsinaista kamppailujen ja vaihtoehtojen, hegemonisen hallintarationaaliteetin paitsioon sysäämien, subjektiviteettien analyysiä Moisio ei esitä. Sen sijaan teos tyytyy tarjoamaan, paitsi konstruktionistisessa mielessä relativoin, myös hermeneuttisessa mielessä itseymmärrystä lisäävän, hallinnan järjellisyyskäs-

kuvauksen. Vastarinta-kysymyksen laajempaa avaamista olisin toivonut varsinkin loppupään uusliberalismia ja metropolivaltiota käsittelevissä luvuissa.

Toiveeni eivät toki ole mitenkään yksiselitteisiä. Mikäli teosta ajatellaan mahdollisena oppikirjana, voidaan sitä pitää erinomaisena sellaisenaan. Mikäli teosta kuitenkin ajatellaan Lapin yliopiston valtio-opin väitöskirjana, olisi lähtökohtien astetta syvällisempi pohdinta ollut suotavaa. Tässä onkin teoksen kenties ainut, sinänsä helposti sivuutettavissa oleva, rakenteellinen heikkous. Teoksen sisällöllisesti kypsästä toteutuksesta huolimatta arvioijan on hypittävä selväsanaisen ja oppikirjamaisen suoraviivaisuuden sekä professorin kirjoittaman jo toisen henkilökohtaisen väitöskirjan tieteellisen odotusarvon välillä. Lopulta teos avautuneekin enemmän syventävänä oppikirjana, mikä lienee ollut kirjoittajan (ja kustantajan) toiveenakin. Teoreettis-metodologista lisäsyvyyttä voi jokainen toki hakea kirjoittajan tieteellisistä artikkeleista sekä lähdeluettelon tarjoamasta varsin kattavasta ”navigointioppaasta”. Pinnalliseksi en kirjaa suostukaan kutsumaan; korkeintaan joiltain osin lisäselitystä kaipaavaksi.

Periodisointien osalta teos etenee sujuvasti ja mukaansatempaavasti. Huolimatta periodisoinnin avaavan ”Areaalinen valtio: lyhyt oppimäärä” -luvun hetkellisestä hallinnan problematiikan unohtuksesta, sitä seuraavat luvut ”Hajautettu hyvinvointivaltio” ja ”Hajautettu kilpailuvaltio” kannattelevat lukijan, paikka paikoin tuttujen, osittain yllättävienkin, tulkintojen kautta kohti kirjan mielenkiintoisinta osuutta: metropolivaltiotematiikkaa. Siirtymä 1920- ja 1930-lukujen ”maahan kiinnittymisen” politiikasta 1940-luvulla alkunsa saaneeseen ”eheytyksen politiikkaan” kuvastaa Moision mukaan kansallisen yhteisvastuun ja yhteiskuntarauhan astumista aluepolitiikan keskeiseksi rationaliteetiksi. Valtiostrategioissa ei enää ollut kyse ihmisen ja maan suhteesta – ”rakkautesta maahan” – vaan ”kansalaisten lojaalisuudesta valtioon”. Passiivinen kansalainen korvautuikin aktiivisella, itse itsensä alistavalla toimijalla, jonka moraalisen tehtävänä oli nähdä itsensä osana luokkaristiriidatonta valtioyhteisöä. Tällainen valtiokeskeinen rationaliteetti, vaikka sen kohteena olikin poliittisen yhteisön ja yhteneväisyyden vahvistaminen muun muassa aluesuunnittelukoneiston avulla, rakentui näin ollen pitkälti tietynlaisen subjektin etiikan varaan. Syntyi hajautettu hyvinvointivaltio, joka korosti reuna-alueiden ja kansalaisten merkitystä osana valtiokokonaisuutta.

Uusliberalistisen politiikan globaali nousu toi muutoksen mainingit hiljalleen myös Suomeen.

Hajautettu hyvinvointivaltio alkoikin korvautua hajautetulla kilpailuvaltiolla. Vaikka kilpailukykyjärkeilystä tulikin keskeisin yhteiskuntakeskustelun viitepiste, ei esimerkiksi 1980-luvun Suomea voida Moision mukaan vielä pitää kokonaan uusliberalistisena. Viimeistään 1990-luvun alussa laajan talouslaman seurauksena vallinnutta julkisen talouden ja pääoman säätelyn purkamisen liittoa alettiin kuitenkin pitää epäonnistuneena: tie yksityistämiselle, kilpailupolitiikalle ja kansallisen kansainvälisellä korvaamisella oli tasoitettu. Kilpailuyhteiskunnan asteittaisen vahvistumisen myötä kaupunkikeskusten merkitys alkoikin saada entistä suuremman painoarvon, syrjäseutujen kustannuksella. Moisio jakaa tämän vahvistumisprosessin kahteen osaan: 1990-luvun kauteen, jolloin kansallista kilpailukykyä rakennettiin kehittämällä hajautettu kansallinen kaupunkiverkosto, sekä 2000-luvun kauteen, jolloin selvempi pyrkimys kohti metropolimaista globaalia verkostoa sai asteittain entistä suuremman jalansijan innovaatioihin, tietoon ja uuteen teknologiaan perustuvassa kilpailutaloudessa. Moisio toteaaakin, että kansallisen eheden sijaan ”hajautetussa kilpailuvaltiossa kunnat, seudut ja maakunnat ovat ajautuneet kilpaa erilaisista kansallisista ja ylikansallisista tukirahoista sekä investoinneista samaan aikaan kun valtiovalta on työntänyt kunnille ja alueille lisää vastuuta kansainvälisen kilpailukykyyn kasvattamisesta ja säilyttämisestä” (s.196). Se, missä määrin tämä hallinnan rationaliteetin muutos on johtanut entistä vahvempaan metropolisoitumiseen, onkin Moision teoksen seuraavan luvun teemana.

Teoksen periodisoinnin päättävä ”Kohti metropolivaltiota” -luku käsittelee antoisalla otteella epäpoliittisiksi itsensä leimaavia (globalisaation ”toisen vaiheen”) menestymisreseptejä, aina Himasesta Brunilaan ja kansainvälisestä talousguruista yliopistoudistukseen. Ontologisoidessaan vallitsevan kilpailutilan kyseenalaistamattomaksi ”realiteetiksi”, kilpailukykyetos onkin hiljalleen peittänyt alleen tavat, joilla se rakentaa käsitystä ihanneyhteiskunnasta ja siinä toimivasta (luovat kapasiteettinsa kilpailukykyyn kehittämiseksi alistavasta) subjektista. Tällaisten järkeilyn muotojen vallitessa on ymmärrettävää, että keskeiseksi poliittiseksi kysymykseksi nousee ”luovuuden hallinta”, kuten Moisio ansioituneesti kuvaa. Väestön hallinta ei näin ollen rakennu rangaistuksen uhan varaan; luovuuden hallinnan tekniikat pyrkivät pikemminkin inhimillisten kapasiteettien – elämän potentiaalisuuden – valjastamiseen. Uusliberalistinen kilpailukyky-yhteiskunta ei olekaan miekan uhan valtaa vaan biopoliittista hallintaa: valjas-

tettavana ei ole sen enempää tai vähempää kuin elämän kontingentisti muuttuva luonne itsessään. Koska tätä valjastamista nimittää vain ja ainoastaan kilpailussa menestymisen eetos, voi se sulkea piiriinsä sekä asioiden jatkuvasti muuttuvan, yllätyksellisen ja moninaisen luonteen että inhimillisen luomiskyvyn potentiaalit. Asiantilan voisi ilmaista niinkin, että kaikki kilpailu on itseisarvolisesti hyvää, ja siihen innovatiivisella huippuosaisella ja uudistumiskyvyllä valmistautuminen on ihmisenä olemisen eettinen perusprinsiippi. Entä sitten vuonna 2008 puhjennut taloustaantuma, ja sen nostattamat puheet uusliberalismin jälkeisestä ajasta? Tähän saavat uteliaat vastauksen perehtymällä Moisioin teokseen.

Ottaen huomioon kirjan temaattisen monipuolisuuden ja vakaasti rakentuvat perusteluketjut, lienee tyhjentävän arvion tekemättä jättäminen

perusteltua. Tyyllinen ja paikoin metodologinen genre-yhtäläisyys suomalaisen sosiologisen kirjallisuuden, varsinkin Pertti Alasuutarin ”Toinen tasavalta” -teoksen, kanssa on saatettu sopivaan ristivetoon korostamalla tilallisuuden ja väestön hallinnan rationaliteetteihin pureutuvaa tutkimusotetta. Diskursiivisen peruskuvion analyysissä kirja selviää erinomaisesti, samoin hallinnan rationaliteettien kuvaamisessa. Tarkempi hallinnan valtamuotojen analyysi unohtuu kirjan edetessä, samoin kamppailujen ja vastarinnan kysymykset. Valtiomuutoksen tilallisten käytäntöjen analyysissä teos on huolellinen, kenties parhaimmillaan. Kokonaisuudessaan teos tarjoaakin erinomaisen ja kaivatun kattauksen aluepolitiikan rakentumisesta kaikille aihepiiristä kiinnostuneille. Ja tähän on teos, joka jokaisella valmistuvalla alue- ja maantieteilijällä tulisi olla hyllyssään.

Tuuli Lähdesmäki

EU ja eurooppalaisuuden idea

Katja Mäkinen:

Ohjelmoidut eurooppalaiset. Kansalaisuus ja kulttuuri EU-asiakirjoissa, Nykykulttuuri III, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, 2012. (343 s.)

Identiteettien moninaisuus ja erilaiset identiteettipohdinnat ovat olleet runsaasti käsiteltyjä teemoja viime vuosikymmenten akateemisissa tutkimuksissa. Etenkin kansallisen identiteetin muodostumisen ja muuttumisen problematiikkaa ja sen merkityksen heikkenemisen mahdollisuuksia on pohdittu tutkimuksissa taajaan. Samaan aikaan tutkimuksen mielenkiinto on kohdistunut myös kansallisen tason ylittäviin tai alittaviin identiteetti- ja kulttuuriprojekteihin, joiden merkitysten on arveltu lisääntyvän. Eräs viime vuosikymmenten suurista identiteetti- ja kulttuuriprojekteista on kohdistunut eurooppalaisen identiteetin rakentamiseen Euroopan unionin viitekehityksessä. EU on alkanut yhä voimakkaammin kiinnittää huomiota kansalaistensa identifiointiin ja kulttuurin merkitykseen eurooppalaisen identiteetin lähteenä.

Katja Mäkinen valtiotieteen väitöskirjassa *Ohjelmoidut eurooppalaiset* pureutuu eurooppalaisen identiteetti- ja kulttuuriprojektin rakentamiseen EU:n näkökulmasta. Sen ajankohtaiseksi yhteiskunnalliseksi taustaksi niveltävät niin viimeaikaiset keskuste-

lut unionin liittovaltiokehityksestä, kriisiytyneet taloustilanne kuin voimistunut nationalistinen liikehdintä ja EU-kritiikki useissa jäsenmaissa. Tieteen kentällä Mäkinen tutkimus keskustelee monitieteisesti mm. politiikan ja hallinnon tutkimuksen ja Eurooppa-tutkimuksen kanssa. Valitut näkökulmat ja aiheenrajautuminen laajentavat tutkimuksen myös yleisemmin kulttuurintutkimuksen piiriin: identiteettikeskustelut ja kulttuuri-käsitteen sisällöllinen analyysi ovat perinteisiä kulttuurintutkimuksen kiinnostuksen kohteita. Eurooppalaisen identiteetin tarkastelu alueen ja territorion tuottamisen näkökulmasta kiinnittää myös kulttuurimaantieteen yhdeksi tutkimuksen keskustelukumppaniksi. Euroopan ”ideasta”, identiteetistä ja kansalaisuuden käsitteestä EU:ssa on toteutettu runsaasti tutkimuksia eri tieteenalojen näkökulmista viimeisen 30 vuoden aikana. 2000-luvulla EU-tutkimuksessa ovat painottuneet konstruktivistiset näkökulmat, joissa Eurooppaa ja eurooppalaisuutta on jäsennetty diskursiivisesti rakentuvina ja kielen, representaatioiden ja sosiaalis-